

På demokratis bekostnad

Prisbelönt uppsatsstudent varnar för regeringars övervakningshysteri

Anders Lagerwall, från Stockholms universitet, har fått stipendium för bästa examensuppsats av Svenska Föreningen för IT & Juridik, ADBJ.

Uppsatsen handlar om Europakonventionens skydd av den personliga integriteten och under vilka förutsättningar som den får inskränkas mot bakgrund av teknikutvecklingen.

I dagens samhälle är möjligheterna att övervaka individens privatliv nästan oöverskådliga: våra kreditkort lämnar digitala spår efter oss när vi handlar, vårt hälsotillstånd finns lagrat i sjukhusens databaser och vår politiska aktivitet kan kartläggas genom vilka vi mejlar och vilka sidor vi besöker på internet.

Enligt Anders Lagerwall har värnandet om den nationella säkerheten ofta skett på bekostnad av den personliga integriteten sedan terrorattackerna den 11 september.

– Därför är det bra att man har börjat analysera vad som har hänt på det här området de senaste åren, säger Anders Lagerwall.

Men är det inte bra att staten kan övervaka individen? Det är ju bara den skyldige som har anledning att dölja sina förhållanden. Baksidan är att integritetskränkande åtgärder påverkar även den laglydige medborgaren, menar Anders Lagerwall och hänvisar till tysk forskning som visar att människors kommunikationsvanor har påverkats av de senaste årens hårda övervakning.

– Om man istället känner att man fritt kan kommunicera med andra skapar det mångfald i samhället och mångfald är ett demokratiskt värde som vi bör värna om.

Genom att studera praxis i Europadomstolen försöker Anders Lagerwall svara på frågan hur den nationella lagstiftningen som inskränker integriteten bör vara utformad utifrån legalitetsprincipen, det vill säga att lagstiftningen är tillgänglig, förutsebar och rättssäker. Det sistnämnda innebär att: den integritetskränkande myndighetens befogenhet måste vara tydligt avgränsad, det måste framgå hur den integritetskränkande åtgärden ska utföras och att inskränkningen ska omgärdas av en effektiv kontroll. Anders Lagerwall menar att ju större intrånget är i den personliga integriteten desto kraftigare åtgärder krävs vad gäller rättsäkerheten.

Inom IT-forskningen talar man om informationsinnehåll och informationsstruktur. I till exempel ett mejl är innehållet själva meddelandet medan strukturen är sådana uppgifter

Fri kommunikation är ett demokratiskt värde som måste försvaras anser Anders Lagerwall (infälld). Bilden är ett montage.

som avsändare, adressat, tidpunkten då mejlet skickades, vilka datorer som har använts och så vidare.

Enligt Anders Lagerwall går europeisk och amerikansk lagstiftning helt olika vägar i detta avseende. I det prejudicerande rättsfallet *Malone mot Storbritannien* (ansökan nr 869/79, 2 augusti 1984) ansåg Europadomstolen att inte bara innehållet i kommunikationen är skyddsvärd utan även vem man kommunicerar med. Detta, menar Lagerwall, står i bjärt kontrast till amerikanska högsta domstolens tolkning av det fjärde tillägget i amerikansk grundlag. Domstolen gör en klar åtskillnad mellan struktur och innehåll, endast innehållet anses skyddsvärd.

Troligen kommer strukturen få samma skyddsvärde som innehållet i Europadomstolen. Det beror på att europarätten, till skillnad från amerikansk rätt, fokuserar på effekten av själva intrånget, snarare än hur intrånget utförs.

Fokuseringen på intrånget får även andra konsekvenser som stärker skyddet för den enskilde individen i europarätten, enligt Lagerwall. För att kunna driva ett fall i Europadomstolen kräver Europakonventionen som regel att det finns en dom eller ett beslut att klaga på.

– Men redan närvaron av ett system som ger myndigheten rätt att använda hemlig övervakning kan utgöra ett integritetsintrång oavsett

om man har vidtagit några åtgärder eller ej. Genom att medlemsstaterna måste motivera sina inskränkningar tvingar man fram en diskussion kring terrorismens orsaker. Förhoppningsvis kan det leda till att man i framtiden inriktar sig mer på förebyggande åtgärder, säger Anders Lagerwall.

Övervakning är kanske inte alltid det effektivaste sättet att värna om den nationella säkerheten menar Anders Lagerwall. Han exemplifierar med FRA:s amerikanska motsvarighet, National Security Agency, NSA.

– NSA har enorma befogenheter. Ändå lyckades de inte avvärja terrorattackerna den elfte september.

ADBJ är en oberoende ideell förening som vänder sig till alla med intresse för frågor som rör IT och juridik. Varje år delar ADBJ ut ett stipendium på 10 000 kronor för bästa uppsats. Läs mer på www.adbj.se.

Den 7 maj publicerades en departementspromemoria (Ds 2009:17) om förslag på ny terroristlagstiftning på regeringens webbplats. Förslaget är författat av straffrättsprofessor Petter Asp, en sammanfattning finns på Juridicum.se webbplats.

USA vill ha bindande klimatavtal

Den 23 april anordnade Stockholms miljörettscentrum ett seminarium på svenska ambassaden i Washington om rättsliga frågor i de pågående klimatförhandlingarna, som skall resultera i ett nytt avtal vid FN:s klimatkonferens i Köpenhamn i december 2009. På seminariet, där talare från såväl USA:s administration som EU-kommissionen medverkade, framkom att USA har fått en helt ny hållning i klimatfrågan sedan landet bytte president.

En av frågorna på dagordningen var huruvida konferensen i Köpenhamn ska utmytna i ett juridiskt bindande avtal eller ett lösare sammansatt, gemensamt ramverk; en annan fråga handlade om ansvarsfördelningen mellan industri- och utvecklingsländer i det nya avtalet.

En av talarna var Susan Biniaz, med ansvar för klimatfrågor på amerikanska utrikesdepartementet. Hon uppgav att USA numer ställer sig bakom idén om ett juridiskt bindande avtal.

– Detta har inte tidigare varit så självklart från amerikanskt håll, säger seminariedeltagaren Jonas Ebbesson, professor i miljöretts vid Stockholms universitet.

Utifrån tongångarna på seminariet tror Jonas Ebbesson att man kan förvänta sig krav på att vissa utvecklingsländer, som Kina och Indien, också gör åtaganden om minskade utsläpp i avtalet.

Migrationsärenden synas i stort forskningsprojekt

Annika Lagerqvist Veloz Roca, docent i offentlig rätt vid Stockholms universitet, har fått ett stort forskningsanslag från Europeiska flyktingfonden. Forskningsprojektet syftar till att utvärdera ärendehantering av migrationsärenden sedan reformen 2006 då Utlänningsnämnden lades ned och migrationsdomstolarna tog över.

Fram till år 2006 ansvarade Utlänningsnämnden för överklaganden rörande beslut i Migrationsverket om asyl och andra migrationsärenden. Från flera håll riktades stark kritik mot Utlänningsnämndens hantering av sina ärenden. Det var därför en efterlängtd reform i många läger när den lades ned och dess uppgifter överfördes till migrationsdomstolarna, det vill säga länsrätterna i Malmö, Göteborg och Stockholm med migrationsöverdomstolen (kammarrätten i Stockholm) som sista instans.

Men har det blivit bättre? Den frågan vill Annika Lagerqvist Veloz Roca försöka ge svar på i sitt forskningsprojekt. Tanken är att projektet ska utmytna i en bok som riktar sig till rättsvetare, intresserade studenter och handläggare på Migrationsverket.

Boken ska även behandla bland annat ansvarsfördelningen mellan sökanden och myndigheten vad gäller utredningen. Här aktualiseras frågor om sökandes trovärdighet; den sökande förväntas till exempel kunna styrka sin identitet med ett pass, men ofta saknar han eller hon pass eller motsvarande identitetshandling som lever upp till svenska myndigheters krav. Ett annat problem kan vara att tolkarna lämnar felaktiga uppgifter på grund av att de inte hanterar den sökandes språk tillräckligt väl.

En annan fråga är vad som krävs för att få till stånd en omprövning av ett avvisningsbeslut. När kan till exempel offentlig kritik av hemlandets regering i Sverige utgöra grund för omprövning? Vad menas egentligen med "synnerligen ömmande omständigheter"?

År 2006 ändrades reglerna kring anhörighetsinvandring. Idag krävs för att en tredjelandsmedborgare och dennes anhöriga ska få ställning som varaktigt bosatta i Sverige att denne kan bevisa att han eller hon kan försörja sin familj för att få sin ansökan beviljad. Liknande krav på att kunna bära försörjningsbördan för familjemedlemmar diskuteras för närvarande för övriga grupper, dock ej för flyktingar eller andra skyddsbehövande. Dessa frågor kommer troligen att beröras inom projektet.

Anslaget från Europeiska flyktingfonden gäller tre års forskning från 2009 till 2011 på halvtid. Annika Lagerqvist Veloz Roca kommer att samarbeta med Centrum för invandrarforskning (CEIFO) vid Stockholms universitet och olika organisationer såsom Röda Korset, Amnesty International och Rådgivningsbyrån för Asylsökande.

Twistande sambos anlidade gymnasister

Alla har nytta av att kunna juridik i vardagslivet tycker juridikelevna från Varagymnasiet

Den 24 april hölls mål nummer 1 vid Frescati tingsrätt.

– Det är nästan otäckt likt en riktig rättegång, sa en av domarna till sin kollega under pausen inför slutpläderingen.

Verklighetskänslan till trots rörde sig dock det hela om SM i juridik för gymnasister.

Det fiktiva fallet handlade om ett sambopar som efter separation hade hamnat i en ekonomisk tvist; kvinnan ville ha en bodelning medan mannen motsatte sig det.

Årets Juridik-SM för gymnasister var det åttonde i ordningen. Tjugo lag från åtta gymnasieskolor deltog i tävlingen. Fyra lag gick till final: Lagmansgymnasiet från Vara, Ållbergsgymnasiet från Falköping samt Östra Reals och Danderyds gymnasium från Stockholm.

Huvuddomare var Konrad Lundberg, universitetslektor i handelsrätt vid Stockholms universitet. Till sin hjälp hade han Johan Wiberg från Swedbank, Einar Prytz, biträdande jurist på Advokatfirman Smitt AB och Lisa Ersmark, föredragande på Skolinspektionen.

Efter tävlingen samlades samtliga lag för prisutdelning och middag på Östra Real.

– Östra Real vann, men det var oerhört jämt, säger Konrad Lundberg.

Lagmansgymnasiet representerades av Daniel Carlsson, Jonna Gustafsson, Emelie Lindström och Caroline Sällberg. Lagmansgymna-

siet var den första skola som år 1999 fick en utbildning med juridikinriktning, mycket tack vare Sten Björkblom, universitetslektor i handelsrätt vid Stockholms universitet, som driver ett litet jordbruk i Vara. Lagmanseleverna är mycket stolta över detta och att skolan har lyckats gå till final varje år sedan starten. Inriktningen, på cirka 300 timmar under andra och tredje året på gymnasiet, har sedan införts på ett stort antal gymnasieskolor och kan komma att bli nationella kurser i gymnasierformen.

– Numer är det bara jag, Daniel och Emelie som läser juridik på Lagmansgymnasiet. De andra har kanske fyra, fem lag per skola som tävlar så vi är stolta att vi som enda lag från Vara lyckats komma till final även i år, säger Emelie Lindström.

– Ja, det är en tradition man inte vill bryta, tillägger Daniel Carlsson.

Caroline Sällberg går inte juristinriktningen utan läser ekonomi, fast hon har gått en kortare kurs i juridik inom ramen för ekonomiprogrammet. I hennes roll som vittne var det inte nödvändigt med några djupare juridiska kunskaper.

– Jag tyckte att det var en utmaning och en kul erfarenhet och så ville jag förstås hjälpa mina kompisar, förklarar hon.

Alla är överens om att rättegångstävlingen har varit lärorik. Emelie Lindström berättar att de har haft rättegångsspel i skolan, men hon tycker att tävlingen kändes mer på riktigt. Redan i mitten på mars började förberedelserna. Då fick lagen en skriven bakgrund till fallet.

– Vi har tittat på liknande fall och så har vi fått tips från en lagman i Lidköping, berättar Daniel Carlsson.

Lagmannen plockade fram det riktiga fall som tävlingens fiktiva tvist troligen bygger på. Han tipsade också om att ifrågasätta svarandens vittne; Varalaget antydde att hon skulle ha ett förhållande med den manliga parten i målet och att hon därför inte var pålitlig.

Jonna Gustafsson och Emelie Lindström företräder sin klient Daniel Carlsson i mål 1 vid Frescati tingsrätt.

Av de tre juridikstuderande är det bara Daniel Carlsson som har sökt juridik på högskolenivå. Jonna Gustafsson vill bli sjukgymnast och Emelie Lindström har också andra planer:

– Visst vore det roligt att läsa juridik, men det är så höga intagningspoäng. Jag skulle vilja jobba utomlands i någon större organisation, till exempel EU eller FN. Någonstans där jag känner att jag gör skillnad.

Oavsett vad framtiden bär i sitt sköte tror de alla att de kommer att ha nytta av den juridik de har lärt sig.

– Även om man inte läser juridik sen kommer man att stöta på juridiken hela tiden i vardagslivet, säger Caroline Sällberg.

I och med att skolan inte längre får ha juridik som profilämne är de lite oroliga för att inriktningen kommer att försvinna helt från Lagmansgymnasiet. Tidigare har så många som

30 elever läst juridikinriktningen.

– Juridikinriktningen gjorde att jag redan i åttan på högstadiet bestämde mig för att det var Lagmansgymnasiet jag ville gå på, säger Daniel Carlsson.

Många lediga platser till utlandsstudier

Juridiska institutionen utlyser härmed en utbytesplats vid Pontificia Universidad Católica del Perú i Lima. Ett stipendium om 40 000 kr kommer att erhållas.

Du läser dina specialkurser i Peru under läsåret 2009/2010. Hör av dig till Kristina Holmberg, kristina.holmberg@juridicum.su.se

Juridiska institutionen har beviljats fyra MFS-stipendier under 2009. MFS är ett Sidafinansierat stipendium med syfte att inhämta kunskap om utvecklingsländer och utvecklingsfrågor samt att främja internationalisering. Stipendiet ger studerande på universitet och högskolor med minst 150 högskolepoäng möjlighet att på plats i ett utvecklingsland samla material till sitt examensarbete. Stipendiet är på 25 000 kronor per student. För ytterligare information se www.juridicum.su.se, under "Just nu på Juridicum".

På webben

Nu finns RSS-funktion på Juridicums webbnyheter vilket innebär att du får information kontinuerligt när nyhetssidan uppdateras. Några rubriker ur nyhetsflödet på webben:

- Uppsatstävling: Brottsoffermyndigheten
- Nya hedersdoktorer: Okko Behrends och Thomas Hammarberg
- Internationell våldtäktsstudie placerar Sverige i botten
- Pirate Bay-målet når inte längre än till hovrätten enligt Jan Rosén
- Första pris till Stockholmsstudenter i internationell juristtävling
- Ny specialkurs börjar i höst

Hittar du inte nyheten? Sök i Nyhetsarkivet.

Skattelagstiftningen granskas i forskningsprojekt

Juridiska fakulteten har tillsammans med Stockholm Centre for Commercial Law dragit igång ett tvärdisciplinärt forskningsprojekt om skattelagstiftning. Projektet syftar till att utveckla kunskap om vad som ger upphov till en dålig respektive väl fungerande skattelagstiftning.

I ledningsgruppen sitter Peter Melz, professor i finansrätt, Anders Hultqvist, adjungerad professor i samma ämne och Peter Wahlgren, professor i rättsinformatik. Den 5 maj presenterade de tre projektet för en utvald skara intresserade. Deltagarnas bakgrund skvallrade om ambitionerna att ge en bredd åt projektet. Där fanns representanter från ett antal rättsvetenskapliga underdiscipliner som inte självklart sammankopplas med skattelagstiftning, till exempel straffrätt och allmän rättslära. Medverkade gjorde även praktiker från bland annat Skatteverket, lagrådet och Svenskt näringsliv.

– Tanken är att projektet ska vara så transparent som möjligt. Projektet ska kunna följas på en hemsida och vem som helst ska kunna bidra med sina tankar och förslag, säger Anders Hultqvist.

Några av deltagarna tyckte att projektet skulle tjäna på att breddas utanför de rättsvetenskapliga ramarna. Bland annat föreslogs

att man skulle bjuda in nationalekonomer och sociologer som forskar om välfärdsfinansiering samt frågor kring skattelagstiftningens legitimitet och det sociala spelet bakom dess tillkomst. I ledningsgruppen tyckte man dock att det, åtminstone initialt, skulle vara en allt för omfattande uppgift att inbegripa även andra vetenskaper i projektet. Däremot såg de gärna en lösare anknytning till skatteforskningsprojekt inom andra discipliner liksom till den internationella arenan, till exempel det lagstiftningsprojekt som bedrivs vid Leidens universitet i Nederländerna.

Hela projektet kan samlas under begreppet lagstiftningslära – ett slags juridikens från ax till limpa. Det handlar bland annat om att upptäcka och åtgärda brister i lagstiftningsstrukturen. Det kan till exempel röra sig om att lagens effekter är svåra att förutse, att lika fall behandlas olika eller att strukturen motverkar lagstiftarens syften. Till lagstiftningsläran hör även att studera själva lagstiftningsprocessen, hur ny lagstiftning implementeras samt att ta fram metoder för uppföljning av lagarnas effekter.

– Det sistnämnda är ett eftersatt område. Det är i princip bara Brottsförebyggande rådet som gör sådana uppföljningar i Sverige, säger Peter Wahlgren.

Redan nu finns embryon till ett antal delprojekt. Ett av dem ska analysera inkonsekvenser i lagstiftningsterminologin och vilka konsekvenser det kan få, ett annat handlar om lagstiftarens begränsade handlingsutrymme på skattelagstiftningsområdet till följd av den nationella lagstiftningens europeisering.

Den 26 maj presenterades ett av delprojektet "Tättningskommissionen" i Aula Magna, Stockholms universitet. Projektets syfte är att finna vägar för att så fort som möjligt täppa till luckor i skattelagstiftningen som utnyttjas av kreativa skatteplanerare.

Läs mer på: www.skattelagstiftningsprojektet.se

Disputationer

- Per Henriksson, 17 april 2009, Sakrättsliga moment och deras ekonomiska konsekvenser.
- Ingeborg Simonsson, 30 april 2009, Legitima-cy in EC Cartel Control.
- Karin Wallin-Norman, 28 maj 2009, Rätt till kontoförda värdepapper.